

Elazığ-Harput Türkülerinin Sözlerinde Dinî ve Tasavvufî Kavramlar

Religious and Mystical Concepts in the Words of Elazığ-Harput Folk Songs

Yavuz DEMİRTAŞ

Fırat Üniversitesi, Devlet Konservatuarı, Türk Müziği Bölümü, Elazığ, Türkiye

Department of Turkish Music, Fırat University, State Conservatory, Elazığ, Turkey

öz

Türk halk müziği ile Türk sanat müziğinden izler taşımakla Türk müziği içerisinde özel bir konuma sahip olan Elazığ-Harput müziğinde icra edilen türkülerde, mani, koşma, gazel, kaside vs. Türk edebiyatı nazım şekillerinden pek çok şiir, türkü sözü (güfte) olarak kullanılmaktadır. Sözleri divân şiirlerinden oluşan eserler (ağır havalar), Elazığ-Harput müziğinin "sanat müziği" boyutunu, sözleri halk şiirlerinden oluşan müzikal eserleri (uzun ve oynak havalar) ise bu müziğin "halk müziği" boyutunu oluşturmaktadır. Kullanılan bu güftelerde lâ-dinî (dindışı) mahiyetteki kavramlar ekseriyeti teşkil etmekte birlikte, Allah (CC), Mevla (CC), kurban, bayram, gül, bülbül vs. gibi birçok dinî ve tasavvufî kavram da yer almaktadır. Ancak bu durumun dindarlıktan ziyade günlük konuşma dilinden kaynaklandığını ve günlük konuşma içerisinde yer aldığı için dindar olan-olmayan herkesin bu kavramları kullanmak zorunda olduğunu belirtmek isteriz. İş bu çalışmamızda, Harput türkülerinde yer alan dinî ve tasavvufî kavramlar tespit edilerek, haklarında bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kavram, Elazığ-Harput, Türkü, Güfte, Müzik, Din, Tasavvuf

ABSTRACT

In folk songs performed in Elazığ-Harput music, which has a special position in Turkish music with traces of Turkish folk music and Turkish classical music, many poems from mani, koşma, gazel, kaside etc. which are verse forms of Turkish literature are used as lyrics. Musical works (ağır havalar) whose lyrics are composed of divân poems constitute the "art music" dimension of Elazığ-Harput music, and musical works (uzun ve oynak havalar) whose lyrics are composed of folk poems constitute the "folk music" dimension of this music. Although the concepts of non-religious constitute the majority in these lyrics used, Allah (CC), Mevla (CC), kurban (victim), bayram (feast), gül (rose), bülbül (nightingale) etc. there are also many religious-mystical concepts such as. However, we would like to point out that this situation stems from the daily spoken language rather than religiosity, and that everyone who is religious or non-religious has to use these concepts, since they take place in daily speech. In this study, religious and mystical concepts in Harput folk songs have been determined and information about these concepts has been given.

Keywords: Concept, Elazığ-Harput, Folk Song, Lyrics, Music, Religion, Sufism

Giriş

Bilindiği üzere din ile kültür arasında çok yakın ve çift taraflı (karşılıklı) bir ilişki mevcuttur. Yani inanç, ibadet, ahlâk vs. unsurlardan müteşekkil kültürün şekillenmesinde din; dine dayalı düşünce ile hayatın şekillenmesinde de kültür mühim bir rol oynamaktadır. Aynı zamanda kültürün bir parçası da olan din, tabiatüstü boyutuyla diğer kültürel unsurlardan ayrılmakta ve onları derinden etkileyip biçimlendirmektedir. Öyle ki insanların kahir ekseriyeti, yeme-içme, giyim-kuşam, ibadet-dua gibi davranış şekillerini, olaylar karşısındaki tavır ve tepkilerini inanmış oldukları dinlerin öğretilerine göre biçimlendirmektedir. Söz konusu fiillerinde dinî öğretileri esas almaktadır (Tanrıverdi, 2018: 595, 598- 600). Binaen aleyh hemen her millet gibi Türk milleti de kültürel unsurlarını dinî öğretiler çerçevesinde şekillendirmiş, her türlü sosyo-kültürel faaliyetlerini dinî nasrlara uygun olarak gerçekleştirmiş, günlük konuşma dili ile söylemlerini dinî kelime ve kavramlarla tezyin edip zenginleştirmiştir. Mevcut millî ve manevî değerlerini İslamiyet'le birlikte daha zengin ve kalıcı hale getiren Türk milleti, bu değerleri birçok yazılı ve sözlü edebiyat ürünleriyle -müziğin etkileyici gücünden de istifade ederek- gelecek nesillere aktarmış, dinî değerlerini basit nağmelerden müteşekkil ilâhîlerle, millî değerlerini de kolay ezberlenebilir ezgileri haiz türkülerle dile getirerek yaşama ve yaşatma mücadelesi vermiştir. Şu bir gerçektir ki, sözlü kültür unsurları içinde hiçbiri ezgiler eşliğinde icra edilen türküler kadar yaygın, etkileyici ve kalıcı olmamış, milletçe de benimsenmemiştir. Bunun da sebebi türkülerin, Türk milletinin ortak duygu ve düşüncelerini, yalın, samimi, coşkulu ve içli ezgiler eşliğinde ve şiirsel yapıyla anlatmasıdır.

Elazığ-Harput Türkülerinin Sözlerinde Geçen Belli-Başlı Kavramlar

Türk milletinin bir parçası olan Elazığ-Harput¹ insanı da hayatını içtenlikle inandığı İslâm dininin esaslarına göre tanzim etmiş, dinî ve tasavvufî duygu ve düşüncelerini ilâhîlerle, dünyevî ve beşerî duygu, dü-

Geliş Tarihi/Received: 31.03.2022

Kabul Tarihi/Accepted: 25.07.2022

Yayın Tarihi/Publication Date:
28.09.2022

Sorumlu Yazar/Corresponding Author:
Yavuz DEMİRTAŞ
E-posta: yavuzdemirtas@firat.edu.tr

Atıf: Demirtaş, Y. (2022). Elazığ-Harput Türkülerinin Sözlerinde Dinî ve Tasavvufî Kavramlar. *Turcology Research*, 75, 465-475.

Cite this article: Demirtaş, Y. (2022). Religious and Mystical Concepts in the Words of Elazığ-Harput Folk Songs. *Turcology Research*, 75, 465-475.

Content of this journal is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ **Harput:** Osmanlı Devleti idaresinde XIX. yüzyıla kadar önemini koruyan Harput, ulaşımında karşılaşılan zorluklar, çetin kiş şartları ve benzeri sebeplerden dolayı aynı yüzyılın başlarından itibaren bu önemini yitirmeye başlamış, 1834 yılında resmî dairelerin ve akabinde de ahalinin, şehrin hemen güneyinde bulunan ve bugünkü Elazığ il merkezinin yer aldığı ovaya taşınmasıyla, içinde çok az kişinin yaşadığı bir nahiyeye dönüşmüştür. Jeopolitik konumu itibarıyla mühim bir mevkide bulunan Harput, tarih boyunca birçok devletin hâkimiyeti altına girmiş, dolayısıyla da birbirinden farklı kültür ve medeniyetlerden izler taşıyan çok zengin bir kültüre sahip olmuştur.

şünce ve tecrübelerini de türkülerle ifade etmiştir (Kafkasyalı, 2010: 134; Kınık, 2011: 136). Hemen her yörede olduğu gibi Elazığ-Harpur yöresinde de icra edilen müzikal eserlerin sözlerini Türk halk edebiyatı² ile divân edebiyatı³ ürünleri teşkil etmiştir. Mahallî müzik anlayışının bütün özelliklerini yansıtan gazeller başta olmak üzere tatyân, müstezat ve bazı ağır türkülerin güftelerini Fuzûlî (ö. 1556), Nedîm (ö. 1730) ve Nevres (ö. 1876) gibi ünlü divân şâirlerinin manzumeleri oluştururken, diğer türkü, maya ve hoyratların güftelerini de halk şiiirleri oluşturmuştur (Güler, 1999: 1; Köktan, 2002: 76). Elazığ-Harpur türkülerinin sözlerinde beşeriyetin ortak duygu ve düşüncelerini ifade eden hemen her kavrama yer verilmiştir. Osman Yücesu, “Elazığ- Harpur Türküleri” adlı yüksek lisans tezinde (Yücesu, 1997: 57-80), Fethiye Sert de “Elazığ Harpur Türküleri Üzerine Bir İnceleme” adlı makalesinde (Sert, 2017: 70-71) yöre türkülerini, sözlerinde ağırlıklı olarak işlenen konulara göre şu üst (ana) başlıklar altında tasnif etmişlerdir (Tablo 1):

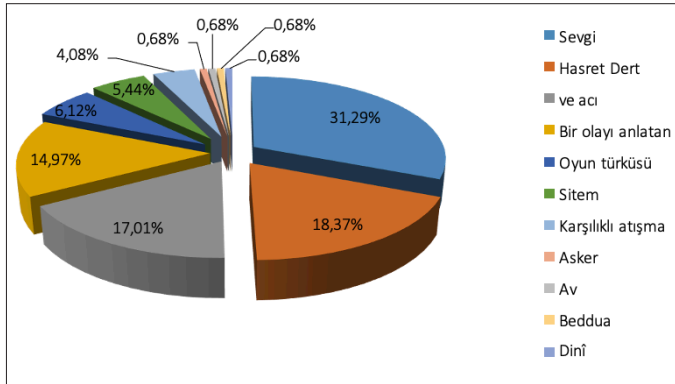
Tablo 1.
Konularına Göre Harpur Türküleri (Sert, 2017; Yücesu, 1997)

Osman Yücesu	Fethiye Sert
Aşk ve Sevda Türküleri	Sevgi Türküleri
Yer Adlarıyla İlgili Söylenen Türküler	Hasret Türküleri
Seferberlik (Askerlik) Türküleri	Dert ve Acı Türküleri
Eşya ve Nesnelerin Sembol Alındığı Türküler	Bir Olayı Anlatan Türküler
Doğadaki Varlıkların Sembol Alındığı Türküler	Oyun Türküleri
Bitkilerin Sembol Alındığı Türküler	Sitem Türküleri
Hayvanların Sembol Alındığı Türküler	Karşılıklı Atışma Türküleri
Karşılıklı (Diyaloglu) Türküler	Asker Türküleri
Oyun (Tören) Türküleri	Av Türküleri
Diğerleri	Beddua Türküleri
	Dinî Türküler

Fethiye Sert mezkûr çalışmasında ayrıca konularına göre tasnif etmiş olduğu türkülerin, tüm türküler (147 türkü) içerisindeki oranlarını yüzdeler halinde de vermektedir (Tablo 2, Şekil 1):

Tablo 2.
Konularına Göre Harpur Türkülerinin Yüzdeler Dilimleri (Sert, 2017)

Konu Başlığı	Yüzde (%)	Konu Başlığı	Yüzde (%)
Sevgi	31,29	Hasret	18,37
Dert ve acı	17,01	Bir olayı anlatan	14,97
Oyun türküsü	6,12	Sitem	5,44
Karşılıklı atışma	4,08	Asker, Av, Beddua, Dinî	2,72

Şekil 1.

Konularına Göre Harpur Türkülerinin Yüzdeler Dilimleri

kelimelerinin türkülerin sözlerinde sıklıkla geçmesi, ahalinin ziraatla iştiğal ettiğine ve zamanının pek çoğunu ev ile bahçesinde geçirdiğine işaret etmekte, at sözcüğünün zikredilmesi de taşıma, ulaşım ve haberleşmede oynadığı role binaen Müslüman Türk ahalinin nazarında bu hayvanın sahip olduğu yere ve taşıdığı öneme işaret etmektedir. Elazığ-Harpur türkülerinde Leylâ ile Mecnun dışındaki isimlerin de bir vakaya binaen yöre türkülerine konu olduklarını da bu vesileyle belirtmek istiyoruz. Yine yörenin göç veren değil alan olmasından mütevellit “gurbet” konulu türkülerde de yörede rastlanmamaktadır (Sert, 2017: 83). Bunun gibi güftelerde “askerlik” ile ilgili kavramlara pek rastlanmamasını yörenin düşman işgali görmemesine; “din” ve “dinî öğretiler” olan güftelerin yok denecek kadar az olmasını da yaygın olarak icra edilen müziğin daha ziyade lâ-dinî mahiyette olduğuna, dolayısıyla da dine nazaran beşerî duygu ve düşünceleri daha ağır basan bir kesime yönelik olduğuna bağlamak mümkündür. Bu ve bunun gibi örnekler, diğer yörelerde olduğu gibi Elazığ-Harpur’a has türkülerin de yaşanmış olayları ve toplumun bu olaylar karşındaki tutum ve davranışlarını konu edindiğini, dolayısıyla da sonraki nesiller için bu eserlerin birer kültür hazinesi niteliğinde olduklarını göstermektedir.

2 **Türk Halk Edebiyatı:** Divân edebiyatı dışında kalan saz ve tekke şiiir türünden ferdi mahsullerle malzemesi dile dayanan atalar sözü, destanlar, masallar, hikâyeler, fıkralar, bilmeceler, maniler, türküler, ağıtlar, ninniler vb. gibi ilk söyleyicilerini de genellikle tespit edemediğimiz anonim veya ferdi eserleri ihtiva eden edebiyat türüne denir (Elçin, 1995: 1).

3 **Divân Edebiyatı:** Kendine özgü bir sanat anlayışı, sınırlı bir duygu ve şiiir dünyası, sanatlı bir dili, İslâm dinî ve tasavvufî dayalı bir düşünce örgüsü bulunan şekilci, kurallı ve idealist Türk edebiyatına denir. “İslâmî edebiyat, yüksek zümre edebiyatı, eski Türk edebiyatı” gibi adlarla da anılan divân edebiyatı, şâirlerin manzumelerini topladıkları eserlere “divân” denilmesine binaen bu isimle anılmıştır (Pala, 2004: 5-6).

Elazığ-Harpur Türkülerinin Sözlerinde Geçen Dinî ve Tasavvufî Kavramlar

Elazığ-Harpur türkülerinin sözlerinde yer alan dinî içerikli kelime ve kavramları, “dinî” ve “tasavvufî”⁴ olmak üzere iki ayrı başlık altında tasnif etmenin daha uygun olacağını belirterek konuyla ilgili cümlelerimize başlamak istiyoruz. Zira “Allah, kurban, iman, helal, haram” gibi kavramlar, köken itibarıyla İslâm dininin ana kaynakları olan Kur’an ve Sünnet’e direkt bağlıyken, “Leylâ, Mecnun, aşk, âşık, maşuk, gül, bülbül” gibi kavramlar da ancak tasavvufî yorumlama (istiare-benzetme) neticesinde İslâmî bir hüviyet kazanmaktadır.

Elazığ-Harpur Türkülerinin Sözlerinde Geçen Dinî Kavramlar

Konuyla ilgili yapılan çalışmalar, güftesi tamamen dine hasredilen Elazığ-Harpur yöresine ait müzikal eserlerin yok denecek kadar az olduğunu göstermektedir. Bu çalışmalardan biri olan mezkûr “Elazığ Harpur Türküleri Üzerine Bir İnceleme” adlı makalede Fethiye Sert, incelediği türküler içinde dinî tema içeren sadece bir türkünün olduğunu, buna karşılık seksen altı türkünün sözlerinde dinî unsurları temsil eden kelimelere yer verildiğini, bunların da iki eserde geçen “Hüda, Tanrı, haram, huri, dinsiz, imansız, kıyamet, maşallah, sevap, vallahi, billahi”; bir eserde geçen “Hz. Süleyman, arefe, câmi, cennet, dua, ecel, ezan, gavur, yedi kat gök, haşır, helal, mahşer, nâmahrem, namaz, oruç, üç aylar, secde, vebal” sözcükleri olduğunu, ancak bunların dinî hassasiyetten ziyade günlük konuşma dilinin getirmiş olduğu zorunluluktan kaynaklandığını, yani günlük hayatta çokça kullanıldıkları için güftelerde yer aldıklarını belirttikten sonra tespit etmiş olduğu dinî kavramları da Tablo 3’te okuyucuların istifadesine sunmaktadır (Sert, 2017: 80).

Tablo 3.
Harpur Türkülerinin Sözlerinde Geçen Dinî Kavramlar (Sert, 2017)

Dinî Unsurlar	Frekans	Dinî Unsurlar	Frekans	Dinî Unsurlar	Frekans
Allah	11	Hakk	4	İman	8
Kâfir	3	Mevla	8	Melek	3
İnşallah	5	Merhamet	3	Yaradan	5
Minare	3	Bayram	4	Diğer	29

Konuyla ilgili yapılan çalışmalardan biri de Ergin Dik’in “Harpur Musikisinde Bulunan Dinî Motifli Eserlerin Müzikal Analizi” adlı yüksek lisans semineridir (Dik, 2019: 20). Bu çalışmada Harpur müziği ile ilgili kaleme alınan eserlerde bulunan 193 türkü, 42 hoyrat ve uzun hava ile 17 gazel olmak üzere toplamda 251 eser incelenmiş ve bunlardan 107’sinde dinî motiflere rastlanmıştır ki, bu motifler ile bunların geçiş sıklıkları (frekansları) aşağıdaki tabloda yer almaktadır:

Tablo 4.
Harpur Türkülerinin Sözlerinde Dinî Kavramlar (Dik, 1997)

Dinî Unsur	Frekans	Dinî Unsur	Frekans	Dinî Unsur	Frekans
Kurban	24	Allah	14	Mevla	9
Vallahi	8	İman	9	Din	9
Mezar	6	Hak	5	Billahi	5
Bayram	4	Kader	4	Kıyamet	3
Yaratan	4	Kâfir	3	Kefen	3
Helal	2	Haram	2	Minare	2
Tanrı	2	Kabir	2	Cennet	2
Melek	2	Tövbe	2	Rab	2
Vaiz	2	Türbe	2	Diğer ⁴	37

Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere Elazığ-Harpur türkülerinin sözlerinde çok sayıda dinî kelime ve kavramlara rastlanmaktadır. Ancak bu durumun bir dindarlık alameti olarak görülmemesi gerektiğini de özellikle belirtmek istiyoruz. Zira dindarlığın en belirgin alameti, “bireyin, dinî tutum ve davranışlarını günlük hayatına yansıtması” olduğuna göre bu özelliği kendisinde bulundurmayanların dindar olarak tavsif edilmemeleri gerekmektedir. Nitekim dindar olmayan, dine uzak, din karşıtı ya da din düşmanı olan pek çok insanın, meramını anlatabilmek için günlük konuşma diline yerleşen, dolayısıyla da kullanımı kaçınılmaz olan dinî kelime ve kavramları, konuşma veya yazma esnasında mecburen veya gayriihtiyari olarak kullandığı çokça şahit olunan bir vakıayı teşkil etmektedir (Odabaşı, 2014: 137-138, 150-151). Ayrıca yöredeki dindar insanların inançları gereği itibar etmedikleri müzik sanatını daha ziyade dindar olmayan insanlar ile gayrimüslimlerin (bilhassa da Ermenilerin) icra etmesi (Sunguroğlu, 1961: 14), yöre türkülerinin sözlerinde azımsanmayacak sayıda lâ-dinî mahiyette (bazen de dine aykırı) kelime ve kavramların bulunması (Demirtaş, 2017: 162), bir önceki paragrafta da belirtildiği üzere ana teması dinî öğretiler olan eserlerin yok denecek kadar az olması gibi hususiyetler de bu görüşümüzü, yani Elazığ-Harpur türkülerini yakanlardan pek çoğunun dindar olmadığı, dolayısıyla da türkülerin sözlerinde yer alan dinî kavramların dinî hassasiyetten kaynaklanmayıp günlük konuşma dilinin bir yansıması olduğu yönündeki düşüncemizi destekler mahiyettedir.

Yukarıdaki tablolarda da görüldüğü üzere Elazığ-Harpur türkülerinin sözlerinde geçiş sıklığı (frekans) bakımından en çok zikredilen dinî kavramların başında Allah, Mevla, Hak, Yaradan, Tanrı gibi Zât-ı Mutlak’ın (CC)⁵ isim ve sıfatları ile kurban, iman, din, mezar/kabir, vallahi/billahi yemin sözcükleri gelmektedir. Şimdi bunların üzerinde birkaç cümle ile durmak istiyoruz:

Allah (CC): “Kâinatı yaratan ve idare eden en yüce varlık” anlamına gelen Allah (CC) lafzı, aynı zamanda “varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere lâyık bulunan Mutlak Varlık’ın (CC) en büyük adı” olarak da tarif edilmiştir (Topaloğlu, 1989: 471). Mesela; “Ey dil, ne durursun, demidir, başla figane, çün andelibane” mısrayla başlayan müstezetat adlı eserde bu kavram; “*Gamlanma gönül, bu gam geçer, Allah (CC), kerimdir!*” şeklinde geçmektedir.

4 **Diğer:** Bu ifade, Kâbe, ahiret, tenesir, derviş, sihir, nazar, vebal, maşallah, mescit, mübarek, oruç, kilise, haç, mucize, vb. dinî motifleri ihtiva etmektedir (Dik, 2019: 20-21).

5 **Zât-ı Mutlak:** “İlim, irade, kudret gibi vasıflara sahip olan; bir başka varlığın zorlamasıyla değil de kendi bilgisi ve iradesiyle sâdir olmuş zorunlu varlık” demektir. Mutlak Varlık (CC) kavramı, varlık anlayışında bir vahdet fikrini vurgulamakta ve varlığın meydana gelmesi ile süreklilik arz etmesinin sadece ve sadece mutlak varlığa bağlı olduğunu ifade etmektedir (Turan, 2006: 30).

Mevla: Kur'an'da geçen Allah'ın (CC) isimlerinden biri olan bu kelime; "birine sevgiyle bağlanan, dost, arkadaş, yardımcı, sahip ve malik" gibi manalara gelmektedir (Topaloğlu, 2004: 440). Mesela; "Hafı'nın evi kayabaşında" mısraıyla başlayan türkünün güftesinde bu kavram, "*Mevla'm (CC), sabir ver Şevki kuluna!*" şeklinde geçmektedir.

Hak: İslâm literatüründe çeşitli anlamlarda kullanılan bu kelime Allah'a (CC) izafe edildiğinde; "varlığı kesin olan, kuşkuya yer bırakmayacak kesinlikte gerçek ve sabit olan" şeklinde açıklanmış ve bu vasfın da yalnızca Allah'a (CC) mahsus olduğu, çünkü sadece O'nun (CC) ezelden ebede yokluktan münezzehtir bulunduğu belirtilmiştir (Çağrı, 1997: 137). Mesela; "Pertek'in önu kelek" mısraıyla başlayan türkünün güftesinde bu kavram, "*Dersim'i Hak (CC) saklasın!*" şeklinde geçmektedir.

Yaradan: Arapçadaki Allah'ın (CC) isimlerinden olan "Hâlik" veya "Hallâk (Yaratıcı)" kelimelerinin Türkçedeki karşılığıdır (Topaloğlu, 1997: 303). Mesela; "Hüseynik'ten çıktım şehir yoluna" mısraıyla başlayan türkünün güftesinde bu kavram, "*Yaradan'im (CC), merhamet et kuluna!*" şeklinde geçmektedir.

Tanrı: "Allah" ve "İlâh" kelimelerinin Türkçe karşılığı olan bu kelime, İslâm öncesinde olduğu gibi İslâm sonrasında da yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Güngör, 2010: 571). Mesela; "Vardım baktım demir kapı sürgülü" mısraıyla başlayan türkünün güftesinde bu kavram, "*Nedir Tanrı'm bu derdimin çaresi?*" şeklinde geçmektedir.

Kurban: Arapçada maddî-manevî her türlü yakınlık manasına gelen *kurban* kelimesi, dinî terminolojide; "kendisiyle Allah'a (CC) yaklaşılacak şeyi, özel olarak da Allah'a (CC) yakınlık sağlamak, yani ibadet (kurbet) amacıyla belli vakitte, belirli cinsten hayvanları kesmeyi ve bu amaçla kesilen hayvanı" ifade ettiği (Güç, 2002: 433) gibi "değerli bir şey uğruna kendini feda etme" anlamını da hâizdir ki, yöre türkülerinde genellikle bu anlamda kullanılmıştır. Kurban kavramı, *dinî terminolojideki manasıyla* "Hakkı" adlı türküde; "Kurbanlar keseydim göçtüğüm gece" mısraında geçmekte; *kendini feda etme manasıyla* da; "Kar mı yağmış şu Harput'un başına" mısraıyla başlayan türkünün güftesinde; "*Kurban olam toprağına taşına*" şeklinde geçmektedir.

Din-İman: *Din*; "Ceza (karşılık), mükafat, hüküm, hesap, üstün gelme, hâkimiyet, zelil kılma, zorlama, itaat, teslimiyet, hizmet, ibadet, âdet, yol, kanun, şeriat, millet, mezhep" gibi birçok manayı kapsayan din kelimesi; "akıl sahiplerini, kendi iradeleriyle dünyada salaha (iyiliğe), âhirette de felaha (kurtuluşa) sevk eden, Allah (CC) tarafından konulmuş bir kanun" olarak tanımlanmaktadır (Bulut, 2017: 1; Tümer, 1994: 312-314). İman ise; "Allah (CC) tarafından getirdiği kesin olarak bilinen hususlarda Hz. Peygamber'in (SAV) doğruluğuna inanmak" diye tarif edilen imanın esası, kalbin tasdikinden ibarettir (Sinanoğlu, 2000: 212-214). Bu iki kavram yöre türkülerinin sözlerinde genellikle bir arada ve "siz-sız" olumsuzluk takısını alarak "dinsiz-imansız" manasında kullanılmaktadır. Mesela; "Dağlar dağımdır benim" mısraıyla başlayan türkünün güftesinde bu kavram; "*Dinsiz imansız dağlar*" şeklinde geçmektedir.

Mezar-Kabir: Her iki kelime de Arapçada; "ölünün gömüldüğü yer" anlamına gelmektedir. Kabirlere gitmekle ilgili âyet ve hadislerde "ziyaret" kökünün geçmesi, mezar kelimesinin daha yaygın olarak kullanılmasına vesile olmuştur (Bozkurt, 2004: 519; Demirci, 2001: 33). Mesela; "Bir taş attım pencereye tık dedi" mısraıyla başlayan türkünün güftesinde bu kavram; "*Konma bülbül konma mezar taşıma*" şeklinde geçmektedir.

Vallahi-Billahi: Günlük konuşma dilinde çokça kullanılan bu kelimeler, birer yemin sözcüğü olup, "Allah (CC), şahidim olsun!" ya da "Allah (CC) hakkı için!" anlamlarına gelmektedir (Boynukalın, 2013: 417- 418). Mesela; "İndim yârin bahçesine gül açılmış gül güle" mısraıyla başlayan türkünün güftesinde bu kavram, "*Vallahi dost hilâfım yok, yüreğim yanmış tüter*" şeklinde geçmektedir.

Elazığ-Harput Türkülerinin Sözlerinde Geçen Tasavvufî Kavramlar

Elazığ-Harput yöresinde icra edilen müzik, söz ile ezgileri halk tarafından yakılan türkü ve hoyratların geniş halk kitlelerince söylenmesi, birçok türkünün yaşanan bir hadise neticesinde vücuda gelmesi gibi hususiyetlere binaen Türk halk müziği; ud ve keman gibi klasik Türk müziği sazları eşliğinde icra edilmesi, meşklere yöresel bir peşrev ile başlanıp akabinde klasik Türk müziğinin tanınmış eserleriyle devam edilmesi, "klasik Türk edebiyatı" da denilen divân edebiyatına ait manzumelerin "ağır havalı" da denilen ve yöre müziğinin "klasik" boyutunu teşkil eden müstezat ve gazellere güfte olması gibi özelliklerden dolayı da Türk sanat müziğinden izler taşımaktadır (Güler, 1999: 1). Elazığ-Harput müziğinin hususiyetlerini özetleyen bu cümle, dolaylı da olsa yöreye mahsus müzikal eserlerin, güftelerinin alındığı edebiyat türlerine göre şekil aldığı, halk edebiyatı mahsullerinden oluşan türkülerin daha saf, samimi ve hemen herkes tarafından söylenebilir nitelikte olduğunu, divân edebiyatı türlerine ait şiirlerin güfte teşkil ettiği müzikal eserlerin de bir o kadar ağır, ağdalı ve herkesin söyleyemeyeceği bir nitelik arzettiğini ifade etmektedir.

Binaen aleyh yöre türkülerine güfte olan şiirlerin alındığı bu edebiyat türlerinde, özellikle de divân edebiyatında; "bazı kavramları ifade etmek için kullanılan kalıplaşmış (klişeleşmiş) sözler" anlamına gelen mazmunlara (kavramlara) oldukça geniş yer verilmektedir. Bir bakıma bir "mazmunlar edebiyatı" da olan divân edebiyatında şâirlerin değişik anlamlar yükledikleri sözcüklerin asıl anlamları dışına çıkarak yan anlamlarıyla kalıplaşması şeklinde ortaya çıkan bu mazmunlar, sanatlı, benzetmeli, cinaslı ve nükteli olma özelliğini hâizdirler, yani hem asıl hem de mecaz manaları içermektedirler. Mesela; "dudak" kelimesinin kırmızı renkli değerli bir taşın adı olan "la'l" sözcüğü, "göz" sözcüğünün "badem", "kaş" sözcüğünün "keman", "kirpik" sözcüğünün "ok", "boy" sözcüğünün "servi", "dudak/ağız" sözcüğünün "gonca", "diş" sözcüğünün "inci" kelimeleri ile ifade edilmeleri gibi (Akmehmedoğlu, 2015: 10).

Yeri gelmişken İslâmî bir edebiyat olan divân şiirinin, İslâm dininin haram kabul ettiği şarap ve bunun türevleri olan mey, bade, meyhane, sâkî, işret âlemi gibi mazmunları (motifleri) sürekli olarak mevzubahis etmesiyle ortaya çıkan zâhirî çelişkinin üzerinde de durmak istiyoruz. "Bâkî, Fuzûlî, Şeyhülislâm Yahyâ ve Nedîm Divanlarında Haz Kavramı" adlı makalesinde Kemal Bozkurt bu konuyu ele almakta ve kurmuş olduğu şu cümlelerle konuya açıklık getirmektedir:

"Kişinin haz kavramını ele alması, kişiyi hazzı yaşayan biri haline getirmez. Kişinin hazzı yaşayan, onu tadan biri olması için hazzı hayatının merkezine oturtup ona dair bir felsefî altyapı oluşturması gerekmektedir. Haz kavramını ele alan birçok divân şâirinin bu felsefî

ve düşünsel altyapıyı oluşturduklarını, aşk, kadın, güzellik ve şarap gibi kavramları ele alırken bu felsefi ve düşünsel altyapıdan hareket ettiklerini görürüz. şâirlerin kendilerini rind, aşık, mutasavvıf, z hid olarak tanıtmaları onların aldıkları hazzın felsefi arka planı hakkında bilgiler verir. Ama divân şiirinin kliőe yapısı içinde hazzın da kliőe bir kavram olarak kullanıldığına şahit olmaktayız. Hayatı boyunca içkinin bir damlasını ağzına almayan, meyhanenin yolunu bile bilmeyen şeyh lisl mların şarabın ve meyhanenin verdiği zevkten başlarının nasıl döndüğünü ballandırarak anlattığı görülür. Peki bunu nasıl izah etmeliyiz? Bunu izah için de devreye divân şiirinin sembol dili girmektedir; şarap, meyhane gibi kavramları tasavvufun sembolik dilindeki anlamlarıyla düşünmemiz gerekmektedir ki, şâirlerin asıl maksatlarını ne olduğunu anlayabilelim.” (Bozkurt, 2015: 219).

Meşur “Tezkire” müellifi ve edebiyat tenkitçisi Latiffi ( . 1582) de bu konuyu ele almış ve şâirlerin, görünen güzelliklerin arkasındaki manayı keşfeden, o güzellikleri öven kimseler olduklarını, dolayısıyla da onların kullandıkları maşuk, şarap, def, ney, şahit (dilber, mahb be), kad (boy-bos) gibi kelimelerin mecazî olduğunu yani her birinin z hirdekinden ayrı bir manasının bulunduğunu, binaen aleyh bu kelimelerin de “mecazen” yorumlanması gerektiğini belirtmiştir (Ak n, 1994: 420).

Mutasavvıf-şâirlerin özellikle l -dinî şiirlerde geçmekte olan aşk ve şarap gibi bazı kelimeleri alıp bunlara tasavvufi manalar vermeleri, Türk şiirinde mecazî anlamlar taşıyan kavramlardan müteşekkil bir terminolojinin meydana gelmesine vesile olmuştur. Bu tasavvufi terminolojiye göre “şarap”, ilâhî aşkı; “p r-i mug n (meyhaneci), mürşid-i k mili; “meyhane”, aşkın öğrenildiği yeri, yani tekkeyi; “mahb b (maşuk), Allah’ı (c.c.); “ aşık”, kendisini ilâhî aşka adanmış, bütün varlığı ile Allah (c.c.) sevgisine yönelmiş kimseyi; “Kâbe”, vuslat makamını, uluhiyyet  lemini; “z l f/g s /m y/ebru” kelimeleri, Allah’ın (c.c.) birlik sıfatını, esrar-ı ilâhîyi; “meclis-i işret”, ilâhî yakınlıktaki lezzeti; “ayş   tarab”, Hak’la (c.c.)  nsiyetin devamı; “s k ”, mürşidi; “hum/humhane/k se/kadeh/cam” kelimeleri,  şığın kalbini; “mutrib”, ilâhî hakikati öğreten mürşidi; “def” de hakik  maşuk olan Allah’ı (c.c.) istemeyi sembolize etmektedir (Bilgin, 2011; 381-382; Yağcıoğlu, 2009: 299).

Dikkat edildiği takdirde sözü edilen dine aykırı kelimelerin hemen tamamının beşerî ve ilâhî yönü bulunan “aşk” kavramını izah etmek için kullanıldığı görülecektir. Divân edebiyatının olduğu kadar Türk tasavvuf edebiyatının da âdeta varlık sebebi olan “aşk” kavramı da mutasavvıf olsun olmasın tüm ş irler tarafından Türk edebiyatı ürünlerinde çok çeşitli mazmunlarla ve telmih, teşbih, mecaz ve istiare gibi lafız ve mana sanatlarından yararlanılarak dile getirilmiş ve “aşk” kavramı, müşahhas (somut) ve soyut (mücerred) birtakım unsurlara benzetilmiştir ki, bunları şu başlıklar altında tasnif etmek mümkündür:

a-) Aşk, *güneş* (afitap, hurşit, şems), *ateş* (s zan), *beyaban*, *ah*, *n le*, *feryat*, *deniz* (derya, umman), *cevher*, *kuş* (bülbül, pervane, h ma, keklik) gibi **tabiat unsurlarına** benzetilmiştir.

b-) Aşk,  lem, meydan, pazar, bina (b nyad), *harabe*, *hane*, *meva*, *yağma* gibi **mekan unsurlarına** benzetilmiştir.

c-) Aşk, *kitap*,  stad, *pir*, * lim* (d na, ağ h), *kılıç* (tir, şemşir, rimah, hançer), *ney* gibi **nesnel unsurlara** benzetilmiştir.

d-) Aşk, *sarhoşluk* (şarap, humhane, mestane, cam, cem), *delilik* (rüsva, melamet), *bela* (gam, cevr, cefa, dert, sevda), *sır* (r z, mahrem) gibi **psikolojik unsurlara** benzetilmiştir.

e-) Aşk, *Yusuf-Züleyha*, *Mecnun-Leyl *, *Ferhat-şirin*, *Kerem-Aslı* gibi ünlü  şıklar ile ifade edilmiştir.

f-) Aşk, *sultan* (hünkar, d ra), *k le* (ged , bende), *kan* (h n), *arkadaş* (hem-dem, ahbap, aşhap), *kavga* (dava), *düşman* gibi **diğer unsurlar** ile de dile getirilmiştir (Kola, 2016: 69-92).

Fatma Kola’nın “Aşka Dair Bazı Tasavvurlar (XVI. Yüzyıl Divanlarındaki Aşk Redifli Gazellerden Hareketle)” adlı makalesinde yer alan şu c mlerinin “aşk” kavramının önemini veciz bir şekilde özetlediğini düşünmekteyiz:

“Nazar  ve estetik esaslarını İslamiyet’ten ve tasavvuftan alan klasik Türk edebiyatında aşk, mukaddes bir değer sayılmış ve klasik şiirin temelini oluşturmuştur. Tasavvufi edebiyatta aşk her şeyin özüdür, varlık  leminin yaratılış sebebidir. Bu nedenle k inatta aşkı yok sayacak bir zerre dahi bulunmaz. Mutasavvıfların nazarında aşk, m siv y  terk ederek tüm benliğini yalnızca Rahman’a (c.c.) teslim etmektir. Mutlak gerçeğe ancak aşk vasıtasıyla ulaşılabilir, diğer yollar bu sırra erişmede  ciz kalır. Klasik ş irler, aşkı kimi zaman ilâhî boyutta ele almış, kimi zaman da doğrudan aktarmışlardır. Bazı metinlerde de aşk, bu iki boyutla sentezlenmiş ve beşerî duygulardan soyutlanarak ilâhî aşka geçiş için bir köprü gibi düşünülmüştür. Esasında Allah’ın (c.c.) insanlara bahşetmiş olduğu beşerî aşk da ilâhî aşkın dünya  leminde bir tezahürüdür.” (Kola, 2016: 68).

Bu mazmunlar, onları vücuda getiren şâirlerin (g ftekarların) mutasavvıf olup olmadıklarına göre de anlam kazanmaktadır. Yani bu kavramlar, şayet Bâkî ( . 1600), Nef’  ( . 1635) ve Nedîm gibi mutasavvıf olmayan ve dünya hayatına aldırış etmemekle birlikte hayattan tat alma, dertleri zevk edinme ve i ki  lemlerinin cazipliğini anlatan rindane ibarelere rağbet etme gibi karakteristik özellikleri bulunan divân ş irleri tarafından dile getirilmiş ise “asil (gerçek/beşerî)”; Mevlan  ( . 1273), Y nus Emre ( . 1328), Niyazi-i Mısr  ( . 1694), Seyyid Nizamoğlu ( . 1601), Seyyid Nesim  ( . 1417) gibi ünlü mutasavvıf-ş irler tarafından vücuda getirilmişse “mecazî (ilâhî/tasavvufi)”; Fuzûlî, N b  ( . 1712) ve şeyh G lip ( . 1799) gibi tasavvufi yönleri de bulunan divân ş irleri tarafından söylenmişse hem “asil” hem de “mecazî” olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu anlayış ve yöntemin kesinlik ifade etmediğini, belirtilen kıyas ve kistaslara binaen “asil” yönü ağır basan kavramların “mecazî”, “mecazî” yönü ağır basan kavramların da “asil” yönünün olabileceğini özellikle belirtmek gerekmektedir (Akmehmedoğlu, 2015: 28-29; Pala, 1997: 130-131; Uzun, 1994: 18-21).

Çalışmamızın daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağına inandığımız için yukarıya aldığımız bilgileri nihayete erdirip çalışmamızın esasını teşkil eden Elazığ-Harpur türkülerinin sözlerinde yer alan tasavvufi kavramlara geçiyoruz. İncelemiş olduğumuz yöreye ait eserlerin güftelerinde ( imtay, 2012; Tertip Komitesi, 1999; Turhan & Taşbilek, 2009) asıl manasının yanında mecaz manası da bulunan, yani direkt veya endirekt bir biçimde tasavvufi olan pek çok kavram (mazmun) tespit edilmiştir ki, daha anlaşılır ve kalıcı olması için bunları tablo halinde aşağıya alıyoruz:

Tablo 5.
Elazığ-Harpur Türkülerinin Sözlerinde Geçen Tasavvufî Kavramlar

Aşk-Muhabbet	Âşık-Meftun	Maşuk	Cevher/Güher	Dil-Gönül	Can-Ruh	Canan-Nazenîn
Mecnun	Leylî/Leylâ	Yar-Dost	Çehre	Leb-La'l	Buy	Hüsn-Cemal
Ateş	Şem	Pervane	Şeyda	Bülbül	Gül-Gonca	Gülzar-Gülşen
Kurban	Mey-Bade-Sahbâ	Meyhane	Sâki	Sâgar-Câm-Mînâ	Humar	Mest-Mestâne
Çerağ-Kandil	Asa	Dest	Vasl-Visal	Servi/Selvi	Âlem-Cihan	Âfitab
Şeb	Dür	Dürdâne	Zülf-Gîsû-Mûy	Sanem	Cünûn	Meh/Mah/Ay
Ebru	Kâmet-Kad	Gamze	Firak-Hicran	Ah-Feryat	Hayal	Bahr/Derya
Şevk-Vecd	Şad-Neşe	Âb-ı Hayât	Makam	Kement	Perişân	Hayret
Kavga	Nur	Ahd	Sir-Esrar	Ayna/Âyine	Derûn	Sada
Libas-Dîbâ	Tîğ	Beyt	Virane	Bûy-Misk	Mülk	Meczip-Divâne
Bağ-Bostan	Bahar	Terk	Lütuf	Sabir	Saye	Meyl
Zâhit-Sofi	Hikmet	Dua	Yad	Saadet	Safa-Safvet	Can-feza
Evliya-Pir	Hâr	İrşat	Sîne	Kara-Siyah	Garip	Bimar
Bezme	Cem	Âyin	İmdat-Medet	Ârif	Ocak	Baht
Cevr-Cefa	Şitap	Dem-Vakit	Çarh/Çark	Âğuş	Rind	Gam-Dert-Bela

Yukarıdaki tabloda yer alan kavramlar arasında 49 gül, 4 de gonca olmak üzere toplam 53 geçiş sıklığı (frekans) ile “gül” mazmunu, yöreye ait türkülerin güftelerinde en çok kullanılan tasavvufî kavramlar arasında başı çekmekte, onu da 23 (yirmi üç) geçiş sıklığı ile “bülbül” motifi takip etmektedir. Çoğu zaman ortaklaşa (müştereken) kullanıldıkları için “Gül-Bülbül Müşterek Motifi” olarak da adlandırılan⁶ bu iki kavramın frekanslarının çok sayıda olmasının sebebi, gül ile bülbül motifinin hem güfteleri halk edebiyatı mahsullerinden seçilen, dolayısıyla da yöre müziğinin “Türk halk müziği” boyutunu yansıtan kırık (türkü) ve uzun havalarda hem de güfteleri divân edebiyatı ürünlerinden seçilen, dolayısıyla da yöre müziğinin “Türk klasik (sanat) müziği” boyutunu yansıtan ve müstезat ile gazellerden müteşekkil ağır havalarda çokça yer almasıdır. Bu iki kavramı, yine “aşk” kavramıyla özdeşleşmiş olan “Mecnun (3 frekans)” ile “Leylâ (2 frekans)” kavramları izlemektedir. Bu iki kavram da çoğu zaman ortaklaşa kullanıldığı için “Leylâ-Mecnun Müşterek Motifi” olarak da adlandırılmıştır.⁷ Yine “aşk” kavramını sembolize eden şem’ ile pervaneye de - ki bu iki kavram da genellikle bir arada kullanıldığı için “Şem’-Pervane Müşterek Motifi”⁸ olarak adlandırılmıştır - güftelerde yer verilmektedir. Bu müşterek motiflerin dışında yine “aşk” kavramı ile ilgili olan ve “ilâhî aşkı” sembolize eden şarap/mey/bade: 6; aynı zamanda “neşeli ruhanî âlemi” de simgeleyen bağ: 16; yaz-kış yaprağını dökmemesiyle ve şiddetli rüzgarlarda dahi dimdik duruşuyla “elif” ile “bir” rakamını, dolayısıyla da Allah’ı (c.c.) sembolize eden servi/selvi: 7; yine tasavvufî açıdan birçok manaya gelen, özellikle de Zât-ı Hakki (c.c.) sembolize etmesiyle ön plana çıkan kara/siyah: 34 adet geçiş sıklığıyla Elazığ-Harpur türkülerinin sözlerinde zikredilmektedir (Cebecioğlu, 1997; Sert, 2017).

Şimdi bu kavramların geçtiği eserlerden bazılarının güftelerini örnek olarak aşağıya alıyor ve bunlarla ilgili tespit ve düşüncelerimizi de birkaç cümle ile belirtmek istiyoruz:

Eser: Sözleri Erzurumlu İbrâhim Hakki’ya ait olan uşşâk makamındaki bu anonim eserin (mahallî ilâhînin) kaynak kişisi Turgut Kırgül’dür (Turhan & Taşbilek, 2009: 587). Güftekarının ünlü bir mutasavvıf-şâir olması ile tasavvufî çevrelerin dışında pek fazla icra edilmemesi gibi hususiyetler bu eseri direkt olarak “mahallî ilâhî” kategorisine sokmuş ve güftede geçen kavramların asıl olarak (zâhiri/dış manasıyla) yorumlanmasını âdeta imkansız hale getirmiştir.

Bir **Leylî**’nin **Mecnûn**’uyam
 Âlem anın **divânesi**
 Bir **Yûsuf**’un **meftûn**uyam
 Her **hüsn**ün olmuş âyinesi
Bağ ile **bostan** istemem
 Hûrî’yle ğılmân istemem
Mülk-i **Süleyman** istemem
 Mesttir **gönül virânesi**
 Kân-i ezeldir çün özün,
Hakki, güherdir her sözün
 Sarf eyle gecen, gündüzün,
 Girsin ele **dürdânesi**.

6 **Gül-Bülbül Müşterek Motifi:** Elazığ-Harpur türkülerinin sözlerinde ismi en çok geçen hayvan olan bülbül, “gül-bülbül” hikâyesinin iki kahramanından birini teşkil etmekte ve kavuşamayan sevgililerin sevdalarını simgelemektedir. Dünyevî manasının yanı sıra dinî (tasavvufî) manasıyla da büyük önem arz eden bülbül; ilâhî aşk ile yanan can ve ruhun timsali veya ten kafesinin içinde, uzak kaldığı ezeli gül bahçesinin hasreti ile feryat eden Hak (c.c.) âşığıdır. Divân şiiri geleneğinde gonca ve gül, birçok kelimeyle çoğu zaman teşbih ilgisini kurarak terkip halinde anlam birlikteliği oluşturmuş olsalar da onlarla hem mutlak hem de genel anlamda sevgili istiare edilmiştir. Böyle ki, “gül” maşuk ise “bülbül” âşiktir; gül “Allah (CC)” ise “bülbül” kuldur; “gül” Hz. Muhammed (SAV) ise “bülbül” mümindir; “gül” mürşit ise “bülbül” mürittir (Dağlar, 2017: 25; Eren, 2005: 47; Kurnaz, 1992: 485-486; Kurnaz, 1996: 219-222).

7 **Leylâ-Mecnun Müşterek Motifi:** Yöreye mahsus türkülerin sözlerinde en fazla kullanılan isimlerden biri olan Mecnun, beşerî manada daha çok sevdiğine kavuşamayan gençleri ifade etmek için kullanılmaktadır. Tasavvufî manada da büyük önemi haiz olan Mecnun’un, Leylâ’nın ayrılığına dayanamayarak çöllere kaçması, çöllerde yarı çıplak gezmesi, orada vahşî hayvanlarla dost olması, bazı mutasavvıflarca; Hak (CC) âşıklarının vasıflarından olan uzletin, terkin, istiğnanın ve ilâhî sırlara muttali olmanın sembolü olarak telakki edilmekte, halka divânelik gibi görünen akıl dışı tutumları da onun akıl kaydından kurtularak bir gönül insanı olmasının neticesi olarak görülmektedir. Ancak bazen de bunun tam tersi olarak Mecnun, mecazî aşk ile illetli bir âşik olarak vasıflandırılıp kınanmakta, Hak (CC) âşiğine mahsus hallerle tavsif edildiği beyitlerde dahi vuslata ulaşmış, aşk yolunda kemâle ermiş bir kimse olarak takdim edilmemektedir (Durmuş, 2003: 159-160; Polat, 2019: 325-338; Uludağ, 1991: 321).

8 **Şem-Pervane Müşterek Motifi:** Elazığ-Harpur türkülerinin sözlerinde geçen ve genellikle müştereken kullanılan kavramlardan biridir. Şem ve pervane, divân şiirinin temsil sevgili ve âşik kahramanları arasındadır. Klasik şiirde geceleyn ışığın etrafında dönen kelebek olan pervane muma (şem’) âşik olarak kabul edilir. Mum ışığının etrafında döner ve öyle bir an gelir ki kendini mumun alevine bırakır. Bundan dolayı pervane kendini sevdiğine feda eden sâdik âşik yerine kullanılır. Pervanenin mum ışığı etrafında her seferinde ona daha yaklaşıp döndükten sonra kendini alevine atıp yok etmesi sevdiğiyi yakıcı bir vuslata ermek şeklinde düşünülmüş ve bu düşünce şairler için orijinal bir ilham kaynağı olmuştur. Şem’in yanarak ışık vermesi, pervanenin de bu ışık çevresinde dönüp durması âşik ile maşukun durumuna benzetilmiştir. Ayrıca şem’ çeşitli kelimelerle oluşturduğu terkiplerde kinâyeye yoluyla “ay, güneş, sevgili” manalarına geldiği gibi “ilâhî nur, mürşid-i kâmil, Kur’ân, Hz. Muhammed (SAV)” gibi tasavvufî anlamlarda da kullanılmıştır (Armutlu, 2010: 495-497).

Eser: Sözleri Fuzûlî'ye ait olan bayatî makamındaki bu gazelin kaynak kişisi, 1975 yılında vefat eden Hâfız Osman Öge'dir (Turhan & Taşbilek, 2009: 464-467). *Ünlü bir divân şâiri* olan güftekarının aynı zamanda büyük bir mutasavvıf-şâir olması (Kalyon, 2020: 8) da bu eseri-güftesi hem asil hem de mecaz olarak yorumlanabilecek bir konumda olduğu için- çift yönlü, yani hem beşerî hem de ilâhî/tasavvufî olarak değerlendirilmesini icap ettirmiştir.

Öyle ser-mestem ki idrâk etmezem **dünyâ** nedir?
Ben kimim, **sâkî** olan kimdir, **mey** ü **sahbâ** nedir?
Gerçi **cânân**dan **dil-i şeydâ** için **kâm** isterem
Sorsa **cânân** bilmezem **kâm-ı dil-i şeydâ** nedir?
Vasıldan çün âşıkı müstağni eyler bir visâl
Âşıkâ mâ'suktan her dem bu istiğnâ nedir?
Hikmet-i dünyâ vü mâfihâ bilen **ârif** değil.
Ârif oldur bilmeye **dünyâ** vü mâfihâ nedir?
Âh ü **feryâdın Fuzûlî** incidipdir **âlemi**
Ger **belâ-yı aşk** ile hoşnûd isen **gavgâ** nedir?

Eser: Sözleri, Lâle Devri'nin (1718-1730) ünlü divân şâiri Nedîm'e ait olan nevrûz (karcığar) tatyân adlı bu eserin kaynak kişisi, 2016 senesinde vefat eden yörenin en önemli mûsikîşinaslarından biri olan Paşa Demirbağ'dır (*Çimtay*, 2012: 120; Turhan & Taşbilek, 2009: 250-251). Güftekarının yaşadığı zaman dilimindeki tasavvufî anlayıştan uzak olması (Macit, 2006: 592) göz önünde bulundurulduğunda bu eserin tasavvufî yönü bulunmayan herhangi bir "türkü" kategorisinde olduğunu, her ne kadar güftesinde tasavvufî açıdan yorumlanabilecek kavramlar bulunsun da bunların tasavvufî bir bakış açısıyla dile getirilmediğini rahatlıkla söyleyebiliriz.

Mest-i nâzım kim büyüdü *böyle* bî-pervâ seni
Kim yetiştirdi bu gûne **servden bâlâ** seni
Bûydan hoş rengden pâkizedir nâzûk tenin
Beslemiş koynunda gûyâ kim **gül-i ra'nâ** seni
Güllü dîbâ giydin ammâ korkarım âzâr eder
Nazenînim sâye-i hâr-ı gül-i dîbâ seni
Bir elinde **gül** bir elde **câm** geldin **sâkiyâ**
Kangısın alsam **güllü** yahud ki **câmı** yâ seni
Sandım olmuş ceste bir fevâre-i **âb-ı hayât**
Böyle gösterdi bana ol **kadd-i müstesnâ** seni
Sâf iken **âyîne-i endâmdan sinem** dirîğ
Almadım bir kerrecik **âgûşa** ser-tâ-pâ seni
Ben dedikçe **Nedîm'i böyle kim kıldı** nâ-tûvân
Gösterir engüşt ile **meclisdeki mînâ** seni.

Bu bilgiler, Elazığ-Harpur müziğine ait eserlerin, aşığıya almış olduğumuz bir başka tasnif şeklinin ortaya çıkmasına da vesile olmaktadır:

a-) Güftesi tasavvufî yoruma uygun olmayan eserler (türküler): Bu tür eserler, Elazığ-Harpur türkülerinin kahir ekseriyetini oluşturmaktadır. Anonim oldukları için bestekârları da bilinmeyen bu eserlerin güftelerinde geçen konu ve kavramlar bütünüyle beşerî bir mahiyet arz etmektedir. Bu özelliklerinden olsa gerek söz konusu eserler, tasavvufî çevrelerin dışında kalan kesimler tarafından yoğun ilgi görmekte ve büyük bir iştihakla icra edilmektedir. Mesela; "Konma bülbül, konma, mezar taşıma/Şu gençlikte neler geldi başıma" ibarelerinin geçtiği bir eseri tasavvufî açıdan yorumlamaya çalışmanın abesle iştiğal etmek olduğunu düşünmekteyiz. Zira hem anonim olduğu için bu eserin bestekâri bilinmemekte hem de güftede anlatılan bülbül, mezar taşına konan herhangi bir kuştan farklı bir hüviyet arz etmemektedir.

b-) Güftesi hem beşerî hem de tasavvufî yoruma uygun olan eserler (tasavvufî türküler): Bu eserlerde yer alan kavramlar, dünyevî olduğu kadar tasavvufî açıdan da yorumlanabilir niteliktedir. Mesela; güftesi Erzurumlu Emrah'a (ö. 1854) ait olan ve "Ne feryat edersin divane bülbül" mısraıyla başlayan türküyü bu gruba örnek verebiliriz. Zira bu eserin söz yazarı, mutasavvıf bir halk şâiridir ve eserin güftesi de hem beşerî hem de tasavvufî açıdan yorumlanabilir niteliktedir.

c-) Güftesi beşerî yoruma uygun olmayan eserler (mahallî ilâhîler): Bu eserlerde yer alan kavramların - özellikle de "aşk" olgusu ile buna bağlı olanların - beşerî açıdan yorumlanması mümkün değildir. Mesela; "Mevlam ver aşkını bana" mısraıyla başlayan eseri (mahallî ilâhîyi) bu gruba örnek verebiliriz. Zira bu eserin güftekarı meşhur mutasavvıf-şâir Seyyid Nizamoğlu'dur ve eserin güftesi de tamamen tasavvufî bir muhtevayı içermektedir. Yine sözleri Erzurumlu İbrâhim Hakkı'ya (ö. 1780) ait olan ve "Bir Leylî'nin Mecnun'uyum" mısraıyla başlayan eseri, güftekarı Seyyid Nesîmî olan ve "Gel gel yanalım ateş-i aşka" mısraıyla başlayan eseri, güftekarı Elazığlı bir mutasavvıf-şâir olan ve "İçmeli Sabrî Çavuş" diye bilinen Abdussabûr Öztürk'e (ö. 1969) ait olan "Vardım bir gülşene bülbül nâlân" mısraıyla başlayan eseri, güftekarı bilinmeyen ve "Şem'a yanan pervaneler" mısraıyla başlayan eseri de bu gruba dâhil etmek mümkündür. Zira bu eserlerin hem güftekarıları mutasavvıftır hem de bu eserlerin güfteleri tamamıyla tasavvufî bir muhtevayı hâizdir. Bu özelliklerinden olsa gerek söz konusu eserler tasavvuf çevrelerinin dışında pek fazla ilgi görmeyip icra edilmemektedir.

Sonuç

Yapmış olduğumuz bu çalışma neticesinde gerek Elazığ-Harpur yöresi, gerek yöre müziği gerekse bu yöreye has türküler ile bu türkülerin güfteleri hakkında aşağıda maddeler halinde sıralayacağımız sonuçlara ulaşılmıştır:

1-) Osmanlı Devleti'nin son asrına (XIX. Yüzyıla) kadar önemini koruyan tarihî Harput şehri, karşılaşılan birtakım zorluklardan dolayı önemini yitirerek bu yüzyılın ilk yarısından itibaren güneyinde bulunan bugünkü Elazığ il merkezinin yer aldığı ovaya taşınmasıyla içinde çok az kişinin yaşadığı bir nahiyeye dönüşmüştür.

2-) Harput, jeopolitik konumu itibarıyla mühim bir mevkide bulunduğundan dolayı tarih boyunca birçok devletin hâkimiyeti altına girmiş, dolayısıyla da birbirinden farklı kültür ve medeniyetlerden izler taşıyan çok zengin bir kültüre sahip olmuştur.

3-) Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yer alan diğer yörelerde olduğu gibi Elazığ-Harput yöresindeki insanlar da dinî-tasavvufî duygu ve düşüncelerini ilâhîlerle, beşerî duygu, düşünce ve tecrübelerini de türkülerle ifade etmiştir.

4-) Güftelerinde su, aşk, kar, dağ vb. kavramlara (motiflere) sıklıkla yer verilmesi, Elazığ-Harput türkülerinin, mahallî özelliklerin yanı sıra Türk kültüründen izler taşıdığını da göstermektedir.

5-) Diğer yörelerde olduğu gibi yöreye mahsus türkülerin sözlerinde de tabiat unsurları, bina bölümleri, bitki, sebze, meyve, renk ve hayvan isimleri yer almaktadır. Bu durum, halkın yaşadığı çevre ile günlük yaşamlarına dair bilgilerin elde edilmesinde türkülerin başvurulacak birer kaynak niteliğinde olduğunu da göstermektedir.

6-) Elazığ-Harput müziğindeki güftelerde de aşk, sevdâ, dert, ayrılık, sevgi, vatan sevgisi, sevinç, ölüm, hatırat, doğa, tarih vs. gibi hayata dair konular yer almıştır.

7-) "Aşk" kavramını sembolize eden Leylâ ile Mecnun dışında kalan isimler, genellikle yaşanmış bir hadiseye istinaden yöre türkülerinin sözlerine konu olmuştur.

8-) Göç veren değil göç alan bir il olmasından mütevellit yörede "gurbet" konulu türkülerle rastlanmamaktadır.

9-) Güftelerde "askerlik" ile ilgili kavramlara pek rastlanmamasını da yörenin düşman işgali görmemesine bağlamak mümkündür.

10-) Yöreye has müzikal eserlerde ana fikri (teması) "din" ve "dinî öğretiler" olan güfteler de yok denecek kadar azdır. Bunu da yaygın olarak icra edilen müziğin daha ziyade lâ-dinî mahiyette olduğuna, dolayısıyla da beşerî duygu ve düşünceleri ön plana alan bir kesime yönelik olduğuna bağlamak mümkündür.

11-) Güftesi sadece dinî öğretilerden oluşan bir türküyü rastlanmamakla birlikte sözlerinde çok sayıda dinî kelime ve kavramların yer aldığı türkülerle fazlasıyla rastlanmaktadır. Ancak bu durumun, dindarlığın bir alameti olarak görülmemesi gerektiğini, günlük konuşma diline yerleştikleri için duygu ve düşüncelerin ifade edilebilmesi bağlamında bu kelime ve kavramların mecburen kullanıldığını özellikle belirtmek istiyoruz.

12-) Güftelerde yer alan dinî hüviyetli kavramlardan "Kur'ân" ve "Sünnet" kaynaklı olanları "dinî kavramlar", tasavvufî yorumlamayla dinî hüviyet kazananları da "tasavvufî kavramlar" şeklinde tasnif etmek daha uygun olacaktır diye düşünmekteyiz.

13-) Elazığ-Harput Türkülerinin sözlerinde en çok zikredilen dinî kavramların başında Allah, Mevla, Hak, Yaradan, Tanrı gibi Zât-ı Mutlak'ın (CC) isim ve sıfatları ile kurban, din, iman, mezar-kabir kelimeleri ile vallahi- billâhi gibi yemin sözcükleri gelmektedir.

14-) Elazığ-Harput yöresinde icra edilen müzik eserlerinin sözlerinde geçen tasavvufî kavramlar, beşerî ve ilâhî boyutu olan "aşk" olgusu etrafında kümelenmektedir. Aşk kavramı da âşık, maşuk, gönül, dil, yâr, dost, can, canan gibi kelimelerle ifade edildiği gibi Leylâ- Mecnun, Aslı-Kerem vs. meşhur aşk hikâyelerinin kahramanlarıyla veyahut da gül-bülbül, şem-pervane vs. dillere destan muhayyel hikâyelerin aktörleriyle bazen ferden bazen de müştereken sembolize edilerek ifade edilmektedir.

15-) Elazığ-Harput türkülerinin sözlerinde en çok zikredilen tasavvufî kavramların başında maşuku (sevgiliyi) sembolize eden "gül" ile âşığı (seveni) simgeleyen "bülbül" mazmunu gelmektedir. Geçiş sıklıklarının (frekanslarının) yüksek olmasında bu iki mazmunun hem kırık hem uzun hem de ağır havalarda güftelerinde çokça yer alması etkili olmuştur.

16-) Yöreye has türkülerin sözlerinde aşkı sembolize eden mazmunların dışında zâhir manasının dışında tasavvuf terminolojisinde neşeli ruhanî âlemi de simgeleyen "bağ", yaz-kış yaprağını dökmemesiyle ve çok şiddetli rüzgârlarda dahi dimdik durmasıyla sebâti, metaneti ve doğru-dürüstlüğü temsil eden, "elif" ile "bir" rakamını, dolayısıyla da Allah'ı (CC) sembolize eden "servi/selvi", yine tasavvufî açıdan birçok manaya gelen, özellikle de Zât-ı Hakk'ı (CC) sembolize etmesiyle ön plana çıkan "kara/siyah" mazmunları da geçiş sıklığı bakımından oldukça yüksek bir sayıya sahiptir.

17-) Diğer yörelerde olduğu gibi Elazığ-Harput yöresine ait eserlerin sözlerinde de bol miktarda şarap, mey, bade, meyhane, sevgilinin boyu/yüzü/kaşığı/gözü gibi İslâm dininin yasakladığı kavramlara rastlanmaktadır. Sadece ve sadece tasavvufî yorumlama ile dinî hüviyet (helal vasfı) kazanabilecek bu kavramların yer aldığı eserler, şayet zâhir manaları kastedilerek okunuyorsa dindar insanlar tarafından reddedilmekte, şayet tasavvufî manaları kastedilerek icra ediliyorsa bu kesim tarafından genel kabul görmektedir. Bu da her şeyde olduğu gibi şiir ve müzik sanatında da hem söyleyenin hem de dinleyeninin niyetinin çok önemli olduğunu, dolayısıyla da toplumun güzel sanatlara bakışında tasavvufun mühim bir rol oynadığını göstermektedir.

18-) Yöre türkülerinin sözlerinde yer alan tasavvufî kavramlar ile o eserin tasavvufî mahiyette olup-olmadığı konusunu birbirinden ayırmak gerekmektedir. Zira birçok türkünün sözlerinde her ne kadar tasavvufî manaya da gelebilecek kavramlar bulunsun da hem müzikal özellikleri hem de güftelerinin ana temaları o eserlerin tasavvufî mahiyette olmadıklarını net bir şekilde göstermektedir.

19-) Bir önceki maddedeki bilgilere istinaden Elazığ-Harput müziğine ait eserleri "güftesi tasavvufî yoruma uygun olmayan eserler (türküler)", "güftesi hem beşerî hem de tasavvufî yoruma uygun olan eserler (tasavvufî türküler)" ve "güftesi beşerî yoruma uygun olmayan

eserler (mahallî ilâhîler) olmak üzere üç ana başlık altında tasnif etmenin daha uygun olacağını düşünmekteyiz. Bu tasnifte güfte sahiplerinin mutasavvıf olup olmadıkları da mühim bir rol oynamaktadır. Yani mahallî bir müzik eserinin güftekârı şayet Nedîm gibi mutasavvıf olmayan bir şâir ise o eseri "türkü"; güftekârı şayet Yûnus Emre gibi ünlü bir mutasavvıf-şâir ise o eseri "ilâhî"; güftekârı şayet Fuzûlî gibi tasavvufî yönü de bulunan bir divân şâiri ise o eseri "tasavvufî türkü" olarak değerlendirmek daha doğru olacaktır diye düşünmekteyiz.

20-) Yörede ana teması dinî öğretiler olan eserlerin yok denecek kadar az olması; güftelerde çok sayıda lâ-dinî mahiyette (bazen de dine aykırı) kelime ve kavramların bulunması; dindar insanların inançları gereği itibar etmedikleri müzik sanatını daha ziyade dindar olmayan insanlar ile gayrimüslimlerin icra etmesi gibi hususiyetler göz önünde bulundurulduğunda Elazığ-Harpur müziğinin dünyevî (beşerî) bir mahiyet arzettiğini, yöreye mahsus türküleri yakanlardan pek çoğunun İslâmî manada mütebedeyin olmadıklarını, binaen aleyh yöre türkülerinin sözlerinde yer alan dinî kavramların da dinî hassasiyetten ziyade bu kavramların günlük konuşma diline yerleşmiş olmasından kaynaklandığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

21-) Türk müziğinin hemen her türünden izler taşıyan Elazığ-Harpur müziği, Türk halk müziği ile Türk sanat müziğinin bir arada icra edilmesi gibi bir özelliği hâiz olmasıyla Türk müziği içerisinde özel bir konuma sahip bulunmaktadır.

22-) Elazığ-Harpur müziği, kullanılan güftelere göre şekil almıştır. Yani mahallî müzik anlayışının bütün özelliklerini yansıtan ve "ağır havalar" olarak da adlandırılan gazel, tayan ve müstezet gibi eserlerde, güftelerin klasik Türk edebiyatından alınmasından mütevellit klasik Türk müzikî tavrı; güfteleri Türk halk edebiyatı ürünlerinden oluşan türkü, maya ve hoyrat gibi eserlerde de Türk halk müziği tavrı hâkim olmuştur.

23-) Fuzûlî, Nedîm ve Nevres gibi ünlü divân şâirlerinin ağıdalı ve anlaşılması güç ibareleri hâiz manzumelerinin güfte olarak kullanıldığı ağır havaların (müstezet ve gazellerin) yörede icra edilmesi, muhatap durumunda olan halkın kültür seviyesinin yüksek olduğuna işaret ettiği gibi icra edilen müziğin halktan ziyade kültür seviyesi yüksek bir zümreye hitap ettiğini de göstermektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar, bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author have no conflicts of interest to declare.

Financial Disclosure: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynaklar

- Akmehmedoğlu, N. (2015). *18. Yüzyıl Klasik Türk Müzikî Bestekârlarının Dindışı Sözlü Eserlerinde Yer Alan Tasavvufi Mazmunlar Üzerine Bir İnceleme*. (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akûn, Ö. F. (1994). "Divân Edebiyatı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IX, 389-427.
- Armutlu, S. (2010). "Şem' u Pervâne". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXVIII, 495-497.
- Bilgin, A. A. (2011). "Tekke Edebiyatı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XL, 381-384.
- Boynukalın, E. (2013). "Yemîn". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XLIII, 417-418.
- Bozkurt, N. (2004). "Mezârlık". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIX, 519-522.
- Bozkurt, K. (2015). Bâkî, Fuzûlî, Şeyhülislam Yahyâ ve Nedîm Divanlarında Haz Kavramı. *Turkish Studies*. 10(4), 215-256. [Crossref]
- Bulut, M. (2017). *Delilleriyle İslam Akaidi*. Erkam Yayınları.
- Cebeciöğlü, E. (1997). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*. Rehber Yayınları.
- Çağrırcı, M. (1997). "Hak". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XV, 137-139.
- Çimtay, K. (2012). *Hikâyeleri ve Makamlarıyla Harpur Müzikî Nota Albümü*. Elazığ Belediyesi Kültür Yayınları.
- Dağlar, A. (2017). Mazmûn Gülünün Mazmûnuna Bülbül Olmak. *Sûfi Araştırmaları Dergisi*, 15, 23-42.
- Demirci, K. (2001). "Kabir". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXIV, 33-35.
- Demirtaş, Y. (2017). Harpur Müziği Güftelerine Dair Bazı Tespit ve Düşünceler. *Firat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 22(1), 153-164.
- Dik, E. (2019). *Harpur Müzikî'sinde Bulunan Dinî Motifli Eserlerin Müzikal Analizi*. (Yüksek Lisans Semineri), Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Durmuş, İ. (2003). "Leylâ ve Mecnun". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XVII, 159-160.
- Elçin, Ş. (1995). *Halk Edebiyatına Giriş*. Akçağ Yayınları.
- Eren, A. (2005). Şeyhülislam Yahya Divânı'nda Bülbül. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(1), 47-57.
- Güç, A. (2002). "Kurban". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXVI, 433-435.
- Güler, Z. (1999). *Harpur'ta Edebiyat ve Sözlü Folklor. Dünü ve Bugünüyle Harpur (Tarih-Edebiyat-Şiir-Folklor)*. Türkiye Diyanet Vakfı Elazığ Şubesi Yayınları.
- Güngör, H. (2010). "Tanrı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXIX, 570-571.
- Kafkaslı, A. (2010). Türkü. *Türk Yurdu Dergisi*, 269, 134-136.
- Kalyon, F. (2020). *Tasavvuf Sembollerinin Usûlî Divanı ile Fuzûlî'nin Türkçe Divanındaki Kullanılışı*. İksad Yayınevi.
- Kınık, M. (2011). Bir İletişim Aracı Olarak Türk Halk Müziği ve Türküler. *Erciyes İletişim Dergisi "Akademia"*, 2(1), 136- 150.
- Kola, F. (2016). Aşka Dair Bazı Tasavvurlar (XVI. Yüzyıl Divanlarındaki Aşk Redifli Gazellerden Hareketle). *Journal of Turkish Language and Literature*, 2(2), 67-94. [Crossref]
- Köktan, Y. (2002). *Elazığ Harpur Müziğinde Söz*. (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kurnaz, C. (1992). "Bülbül". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VI, 485-486.
- Kurnaz, C. (1996). "Gül". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XIV, 219-222.

- Macit, M. (2006). "Nedim". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, 32, 591-593.
- Odabaşı, F. (2014). Dindarlık Göstergesi Olarak Dil/Dil Dindarlığı. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 14(1), 137- 151.
- Pala, İ. (1997). *Şi'r-i Kadîm*. Ötüken Neşriyat A. Ş.
- Pala, İ. (2004). *Divân Edebiyatı*. Kapı Yayınları.
- Polat, E. (2019). Leyla ile Mecnun Hikâyesi'nin Şeyhülislam Yahya Divânı'na Yansıması. *Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(17), 325-338.
- Sert, F. (2017). Elazığ Harput Türküleri Üzerine Bir İnceleme. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 5(1), 70-71. **[Crossref]**
- Sinanoğlu, M. (2000). "İmân". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXII, 212-214.
- Sucu, N. (2007). Hind Tîpinin Kimliği, Divân Edebiyatındaki Yeri ve Rindlik Felsefesinin Tasavvufla İlgisi. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 18, 243-280.
- Sunguroğlu, İ. (1961). *Harput Yollarında*. (4. Cilt), Elazığ Kültür ve Tanıtma Vakfı Yayınları.
- Tanrıverdi, H. (2018). Din-Kültür İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 8(3), 595-600.
- Tertip Komitesi (1999). *Notalarla Harput Musikisi*. (2. Cilt), Elazığ Valiliği Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1989). "Allah". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, II, 471-498.
- Topaloğlu, B. (1997). "Hâlik". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XV, 303-304.
- Topaloğlu, B. (2004). "Mevla". *TDV İslâm Ansiklopedisi* Ansiklopedisi, XXIX, 440-441.
- Turan, Y. (2006). *Muhyiddin İbn Arabî'de Mutlak Varlık*. (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Turhan, S. & Taşbilek, Ş. (2009). *Elazığ-Harput Havaları*. Elazığ Belediyesi Kültür Yayınları.
- Tümer, G. (1994). "Din". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IX, 312-314.
- Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*. Marifet Yayınları.
- Uzun, M. (1994). "Aşk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IV, 18-21.
- Yağcıoğlu, S. A. (2009). *Fuzûlî ve Bâkî Divânlarının Karşılaştırılması*. (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yücesu, O. (1997). *Elazığ-Harput Türküleri*. (Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Structured Abstract

Harput, which was one of the important cities of the Ottoman Empire in the east until the beginning of the 19th century, started to lose its importance due to some difficulties and turned into a village today by moving to the plain in the south. Today's city of Elazığ is located on the plain where the people of Harput migrated. Harput, which many states want to dominate due to its geopolitical position, has come under the domination of many states in the historical process, and therefore has a very rich culture with traces of different cultures and civilizations. Undoubtedly, music has a special place and importance in this cultural richness. There are traces of almost every genre of Turkish music in the music performed in the Elazığ-Harput region. Harput music has a special place in Turkish music as it is a synthesis of these two genres, especially due to the combination of Turkish folk music and classical Turkish music. As in the music of almost every region, Turkish folk literature and divan literature products form the lyrics of the works in Elazığ-Harput music. In works such as ghazal, tatyân and müstezat, which reflect all the features of the local musical understanding - probably because their lyrics are composed of "classical Turkish literature" poems - classical Turkish music style is dominant. Turkish folk music style is dominant in folk songs, *mayâ* and *hojrats*, whose lyrics are composed of Turkish folk literature products, in parallel with their lyrics. In the meantime, we would like to underline the following point: The fact that musical works composed of the words of famous divan poets such as Fuzûlî, Nedîm and Nevres are performed in the region shows that the cultural level of the people is high. This situation also shows that the music performed is specific to people with a high cultural level. As in other regions, people in Elazığ-Harput region also expressed their feelings and thoughts with some elements. Folk songs, which are the property of the people, are undoubtedly the most important and impressive of these elements. In the lyrics of the folk songs, almost everything related to human life is mentioned, from the elements of nature to the parts of the buildings, from the names of animals to the names of plants, from natural disasters to human feelings and phenomena. With these features, folk songs are almost a source for the next generations. This situation shows that Elazığ-Harput folk songs carry traces of Turkish culture as well as local features. The concept of "military service" is not included in Elazığ-Harput folk songs. It is possible to attribute this to the fact that the region has never been under enemy occupation. At the same time, since it is a region that receives immigration, the issue of expatriation is not mentioned in local folk songs. With the exception of the names *Leyla* and *Mecnun*, which symbolize the concept of love, names such as *Hayriye* and *Mamoş*, which are mentioned in the words of local folk songs, usually belong to the heroes of the events that took place. Lyrics with the main idea of "religion" or "religious teachings" are almost non-existent in musical works specific to the region. It is possible to attribute this to the fact that the music widely performed in the region has a non-religious nature and is aimed at a group that prioritizes human feelings and thoughts. Although there is no Harput folk song in which the lyrics are entirely devoted to religious teachings, there are many folk songs with religious words and concepts such as *Mevlâ*, sacrifice and tomb. However, this should not be seen as a sign of religiosity. Because these concepts are concepts that are settled in the daily language and therefore inevitably used in the context of expressing feelings and thoughts, and every person, religious or non-religious, has to use them. Among the religious concepts in Elazığ-Harput folk songs, those originating from the Qur'an and Sunnah are "religious concepts"; We think that it would be more appropriate to classify those who gain a religious identity through Sufi tafsir as "mystical concepts". The most frequently mentioned religious concepts in the lyrics of local folk songs are the names of Allah such as Allah, *Mevla*, *Hak*, *Creator*, *God*, and the words sacrifice, religion, faith, grave-grave, and *vallahi-bilahi*. At the beginning of the mystical concepts, rose and nightingale motifs, which are widely used in expressing the concept of "love", come. However, we would like to express that the aforementioned mystical concepts are composed of *mazmuns* that have great importance in the branches of Turkish literature, especially in divan literature. The most famous of these metaphors, which have a different metaphoric meaning than the original and are generally clustered around the phenomenon of "love"; rose-nightingale, *leyla-mecnun*, motifs symbolizing the lover's limbs and the concept of bade. It is possible to classify the works of Elazığ-Harput music according to their lyrics as follows: "works (folk songs) that are not suitable for mystical interpretation"; "Works (local hymns) whose lyrics are completely suitable for mystical interpretation"; "Works suitable for both interpretations (mystical folk songs)". In this classification, whether the author of the lyrics is a mystic or not also plays an important role. In other words, if the lyricist of a work of local music is a non-mystical poet like Nedim, this work is a folk song; If it is a famous mystic poet like Yunus Emre, this work is divine; If he is a divan poet who has a mystical aspect like Fuzûlî, this work is a mystical folk song.